

TOMÁŠ MRŇÁVEK*

Exorcismus z humenského rukopisu sborníku kázání a poučení ze 17. století¹

MRŇÁVEK, T.: Exorcism of the Humenné Manuscript Collection of Sermons and Explanations from the 17th Century. *Slavica Slovaca*, 52, 2017, No. 1., pp 55-66 (Bratislava).

The presented study introduces the exorcism of the Humenné Anthology of Sermons from the 17th century. It is an Old Church Slavonic text written in Cyrillic; so far its origin or any possible models were unknown. This study presents new findings concerning the text and in parallel introduces another Cyrillic text, preceding in time, together with its Greek original; this latter exorcism could inspire the writer of the first one. The matter of exorcism and especially of an exorcist is described in detail as well.

Exorcism, exorcist, possessed, liturgy.

Nedávno mě kolega Žeňuch upozornil na nesmírně zajímavý rukopis sborníku kázání a poučení ze 17. století z Humenného. Ten byl nalezen v roce 2011 v rámci terénního a archivního výzkumu zaměřeného na shromažďování a evidenci doposud neznámých nebo ztracených cyrilských rukopisů v depozitáři Vihorlatského muzea v Humenném. Podle vnošení na fol. 445v je možné rukopis datovat k roku 1642 (ϠΑΧΜΒ).²

Rukopis obsahuje kázání a poučení (homilie)³ na svátky a neděle liturgického roku podle tzv. byzantského kalendáře. Kromě kázání, výkladů a perikop obsahuje na spodní části listů 443v a 445v veršovaný text, který líčí zlé časy v tehdejší Uhersku.⁴

Obsahuje však také text zaklínání (exorcismu) na spodní části listů 443v–445v.⁵ Tento text je formou lidového či paraliturgického exorcismu, který se má konat na přesně určeném místě, které je zamořené nečistými silami. Exorcista se uvedenými formulami pokouší vymítat zlé duchy působící ve dne, v poledne i o půlnoci, protože škodí každé lidské činnosti. Vyzývání svatých, Ježíše Krista a prostřednictvím Kristova jména vymítá zlé duchy a posílá je do pekla (tartaru). Exorcismus má zajistit ochranu konkrétního místa nebo lidského díla před vlivem zloducha. Na závěr exorcismu je pouze incipit stichiry z 8. hlasu oktoichu *Зри ѡрѕжїє на дїавола...*⁶ Při

* Mgr. Tomáš Mrňávek, D.S.E.O., Apoštolský exarchát řeckokatolické církve v České republice, Praha.

¹ Příspěvek je součástí projektu APVV-14-0029 – Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia.

² Žeňuch, P.: *Источники византийско-славянской традиции и культуры в Словакии – Pramene k byzantsko-slovan-skej tradícii a kultúre na Slovensku*, Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae IV. Roma-Bratislava-Košice 2013, s. 432–433.

³ Např. Poučení na Sobotu o spravdivlivém Lazarovi, Přepis: P. Žeňuch, c. d., s. 239–242.

⁴ P. Žeňuch, c. d., Faximil, s. 373; Přepis, s. 433.

⁵ Přepis: P. Žeňuch, c. d., s. 364–365.

⁶ P. Žeňuch, c. d. s. 451. *Oktoich* neboli *osmihlasník* je liturgická kniha rozdělená do osmi částí (period), které obsahují kompletní oficiem jednoho týdne, které je zpíváno dle příslušného hlasu nebo modu. Těchto osm částí se pravidelně opakuje: po skončení posledního hlasu hned následuje první a tak se postupuje celý rok. Každý den oficia musí být vzat z této knihy a řídí se pravidly uvedenými v typikonu (liturgický direktář), a to i tehdy, pokud dojde ke kombinaci s pevným svátkem (obsahuje minea) nebo s pohyblivým v době triodu (postní) nebo pentekostaria (velikonoční).

edici textu tohoto exorcismu v závěru studie, jsme jej rozdělili na dva exorcismy, protože jsou odděleny doxologií.⁷

Tento text exorcismu je také inspirovaný kanonickými texty, které se pokusíme identifikovat. Za kanonické texty považujeme liturgické křesťn exorcismy, exorcismy nad posedlími a exorcismus démonickým působením zamořených obydlí, prostor nebo věcí. V této studii použijeme také texty modliteb nad nemocnými a exorcismy ze Sinajského euchologia, tedy slovanského hlaholského textu, jehož autorství je připisováno sv. Cyrilu a Metodějovi nebo jejich žákům a je datován do 10.–11. století. Činíme tak proto, že s nemocemi, pro které jsou modlitby sestaveny, se zde zhusta zachází jako s démony nebo nečistými silami, tedy se jedná o exorcismy.⁸

Prezentovaný exorcismus

Jedná se doposud o nestudované texty, u kterých nebyla prozatím nalezena předloha či originál. Při pozorném studiu byla pravděpodobně tato předloha nalezena, byť v jejích pozdějších variantách, a to v díle ruského badatele Almazova *Врачевальные молитвы: К материалам и исследованиям по истории русского рукописного Требника*.⁹ Text exorcismu se nachází v příloze č. 37 na str. 146–148 (dále jen „ALM“). Almazov jej převzal z trebníku (sakramentáře) z 16. století, který se nachází v Sofijské knihovně.¹⁰ Nachází se také v modernější edici velkého trebníku z 19. století.¹¹

Další slovanskou liturgickou knihou, kde se tyto texty nacházejí, je trebník kyjevského metropolity Petra Mohyly († 1646), dále jen „MOG“.¹²

U MOG tento exorcismus tvoří součást velmi dlouhého obřadu exorcismu (308–385). Skládá se z podrobných pokynů pro exorcistu (MOG 308–313), zvláštní doplňkové modlitby proskomidie,¹³ kritérií pro osoby vykonávající exorcismus (tedy od čteče po kněze), dále obsahuje přípravné modlitby a žalmy, zejména však dvanáct úryvků z evangelií, kdy po prvních deseti následuje vždy exorcismus. Zakončuje se vyznáním víry a tímto ponaučením: „Závěr modliteb a exorcismů nad posedlým. Pokud démon nevyjde, i když se nad ním vše odrecitovalo, je třeba vše opakovat, dokud nebude přemožen Kristovou silou a nevyjde. Když démon vyjde, má se pokorně přečíst tato modlitba: ‚Velebíme tě, opěvujeme tě, oslavujeme a vyvyšujeme mocnou

⁷ Doxologie (zvolání) běžně uzavírá modlitby byzantské liturgie a zpravidla oslavuje Boha ve třech osobách.

⁸ Euchologium Slavum (“Glagoliticus”) Sinaiticum: Sinaiticus sl. 37: X–XI s., fotografie z rukopisu sa nacházejí v práci Nahtigal R.: Euchologium Sinaiticum. Staroekvenoslovenski glagolski spomenik, Del (vol.) I fotografski posnetek (Ljubljana 1941–1942), nad nemocnými: ff. 24a–51a, exorcismy: ff. 51a–56b; Frček J.: Euchologium Sinaiticum. Texte slave avec sources grecques et traduction française, PO XXIV, 5 (Paris 1933), s. 708–773. Český překlad modliteb nad nemocnými: Mrňávek, T.: Modlitby nad nemocnými ze Sinajského slovanského (hlaholského) euchologia. In: Kulturna identita gréckokatolíkov ve svetle cyrilo-metodského dedičstva II. Lichner, M., SJ – Marinčák, Š. – Žeňuch, P. (eds.), Bratislava 2013, s. 31–76, texty modliteb: s. 65–76.

⁹ Алмазов, А. И.: Врачевальные молитвы: К материалам и исследованиям по истории русского рукописного Требника, Одесса 1900. [Отдельный оттиск из журнала «Летопись Историко-филологического общества при Императорском Новороссийском университете» за 1900 год. (Т. 8; Византийско-славянское отделение. Т. 5)].

¹⁰ Служебн. съ Требника ркп. XVI. в. Софийск. Библ. No. 869. л. 185–187 об. (гл. л). Tento text se bohužel nepodařilo opratřit.

¹¹ Большой Требникъ, Москва 1884, л. 177 об –178 об. Tento text se bohužel nepodařilo opratřit.

¹² ВХХОЛОГИОН або ТРЕБНИК митрополита Петра Могили, sv. III, Київ 1646 (Фотопередрук Олекси Горбача: Рим 1988), s. 366–370.

¹³ „Pane Ježíši Kriste, Bože náš, dobrovolným utrpením a životodárnou smrtí jsi vyprázdnil veškerou ďábelskou sílu a zničil jsi jeho vládu, lidský rod jsi tak vysvobodil z jeho mučení a věrný lid sis přivlastnil. Přijmi tuto obět za svého služebníka <jméno>, a to skrze mne, tvého nedůstojného služebníka, který ji přináší, a zažeň od něho, úpěnlivě prosím, veškeré ďábelské působení a uchovej ho od ďábelských škod, utrpení a násilí. Neboť tys osvoboditel, lékař a navštěvovatel našich duší a těl a tobě chválu vzdáváme na věky věků. Amen.“ MOG 314–315, cf. Mrňávek, T.: Exorcismy a exorcisté v byzantské tradici, Parrésia. Revue pro východní křesťanství, 2013, 7, s. 77.

a velkolepou sílu tvé moci, Pane Bože Otče všemohoucí...“ Jedná se o děkovnou modlitbu za vysvobození od nečistého ducha, s prosbou o přebývání dobra a pokoje Božího Syna a o posilu Ducha svatého, aby očištěný vždy plnil Boží vůli.¹⁴

Prezentovaný exorcismus rozdělený pro naše účely na dva exorcismy, následuje po devátém úryvku z evangelia.

U ALM a MOG jsou tyto exorcismy v záhlaví připisované sv. Cypriánovi:¹⁵ *Молитва над бѣсннмъ священноиученика Купреяна* (ALM 146, MOG 366). ALM i MOG před těmito exorcismy vkládají ještě krátký kanonický exorcismus, užívaný v tištěných řeckých i slovanských liturgických knihách:¹⁶ Ἐπικαλούμεθά σε δέσποτα, *Призываем та, владыко*. Jeho český překlad zní:

„Vzýváme tě, nejvyšší Pane, Bože vševládny, nebeský, prostý veškerého zla, králi pokoje, vzýváme tě, stvořiteli nebe i země, ty jsi α a ω , počátek a konec, ty jsi dal lidem, aby jich byli poslušni živočichové čtyřnozí a nerozumní, neboť tak jsi, Pane, přikázal; vztáhni svou mocnou ruku a své svaté rameno z výsosti a shlédni svou tvář na toto své stvoření a sešli mu anděla pokoje, anděla moci, strážce duše i těla, jenž pohrozí a vyžene z něho každého zlého a nečistého démona. Neboť ty, Pane, jsi jediný nejvyšší pozeňnaný vševládcе na věky věků. Amen.“¹⁷

Texty modliteb obažené v ALM i MOG jsou výrazně delší. Jsou také v porovnání s humenským textem v oračném pořadí, po exorcismu *Призываем та, владыко* následuje blok 15–31 a pak teprve blok 1–14.

Tímto však naše bádání nekončí. Staroslověnské liturgické texty se zpravidla překládaly z řečtiny nebo byly řeckými texty inspirovány. To platí i pro humenský rukopis, pravděpodobněji však tímto způsobem přímo vznikla jeho předloha.

V jiném díle ruského badatele Almazova *Чин над бесноватым. Памятник греческой письменности XVII в.*¹⁸ (dále jen „ZAK“) se nachází výchozí možný originál těchto modliteb. Tento autor vychází z řeckého rukopisu z kláštera Filotheu na hoře Athos *Filotheu 186* ze 17.–18. století.¹⁹ Tento rukopis se bohužel ztratil a badatel Delatte jej při svém pobytu v roce 1939 na hoře Athos nenalezl. Almazov jej však také nadržel v ruce a použil pouze kopie, které mu pořídil jeden z místních mnichů.²⁰

Část tohoto rukopisu z 18. století obsahuje náš první exorcismus: 1–14 (ZAK 54–55). Je vložen v obřadu pro uzdravení každé nemoci a nad posledním (Ἀναγνωστικῶν πολλῶν πάντων,

¹⁴ MOG 385, cf. T. Mřňávek, c. d., s. 76–82.

¹⁵ Cyprián, biskup Antiochie v Pisidii, umučen za Diokleciána v roce 304.

¹⁶ V řeckých edicích bývá na šestém místě (exorcismů bývá sedm). *Řecký text*: Goar, J.: *Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funerum, orationum & c. cuilibet personae, statui, vel tempori congruos, juxta usum Orientalis Ecclesiae [...] editio secunda expurgata & accuratior*, Venice, 1730 (reprint: Graz, 1960), s. 582; *Εὐχολόγιον τὸ μέγα*, vyd. Σ. Ζέρβος, Βενετία, 1891, s. 153 (odkazy na další řecké edice in: Arranz, M.: *Исцеление Души и Тела. Таинство Елеосвящения и другие терапевтические и разрешительные молитвы и чины Византийской Традиции. Исторический опыт*, Рим, 2001, s. 77); *staroslověnský text* vydaný pro katolíky byzantské tradice v Římě (Трѣвникъ, часть пѣтаа (дѣл V.) ѣ послѣдняя (По благословѣнiю свѣтѣйшаго римскаго апѣстольскаго престѣла, РИМЪ, Въ тѣпографiи крѣптоферратскѣа двѣтели, 1943, s. 147–148). *Pravoslavný trebník*: MOG, s. 366 a odkaz. Viz *Требник*, Москва 1855, in: Arranz, M.: *Исцеление Души и Тела. Таинство Елеосвящения и другие терапевтические и разрешительные молитвы и чины Византийской Традиции. Исторический опыт*, Рим, 2001, s. 77.

¹⁷ T. Mřňávek, c. d., s. 94.

¹⁸ Almazov, A. И.: *Чин над бесноватым. Памятник греческой письменности XVII в.*, Одесса 1901.

¹⁹ Katalogizovaný in LAMBROS, Sp. P.: *Catalogue of the Greek manuscripts on Mount Athos*, sv. I (Cambridge 1895), pod číslem 1950 (186), s. 164. Харт. 8. XVII. XVIII.: I. Εὐχολόγιον. α'. Ἀκολουθία εἰς ἀσθενοῦντας καὶ εἰς πνεύματα ἀκάθαρτα μετὰ σημείων τινῶν ἐξορκιστικῶν.

²⁰ Delatte, L.: *Un office byzantin d'exorcisme* (Ms. de la Lavra du Mont Athos, 20), Bruxelles, 1957, s. 4–5, poz. 1–3.

εις πάσαν ἀσθένειαν ἀνθρώπου καὶ εἰς δαιμονιζόμενον).²¹ Ten je rozdělen do dvou částí. Pro naše bádání je stěžejní druhá, která je připisována sv. Řehořovi Teologovi (ZAK 45): Ἀφορκισμὸς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὠφέλιμος εἰς ἀσθενοῦντας. Pod tímto nadpisem následuje rubrika, kde se popisuje, že jde o exorcismus a amulet, který rozvazuje čáry a pouta, závist, soužení a bolesti, veškeré vědomé i nevědomé zlo. Čímž tedy naznačuje, že se jedná spíše o apokryfní nekanonický text. V následujících třech exorcismech figurují různí svatí jako ochránci před zlem. V druhém exorcismu (Κύριε αἰώνιε, ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος) se zdůrazňuje činnost Ježíše Krista, pak Bohorodičky, andělů, evangelistů, apoštolů, mučedníků, pastýřů, učitelů církve atd.

Na konci tohoto druhého exorcismu, který je ukončený doxologií, plynule navazuje náš první exorcismus (ZAK 54), ale není oddělen důležitým liturgickým hlasitým zvoláním, které zpravidla pronáší jáhen: *Prosme Pána* (Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν). Na který lid někdy odpovídá zvoláním *Pane, smiluj se* (Κύριε ἐλέησον).

Toto zvolání vždy upozorňuje věřící, že se jedná o důležitý moment v bohoslužbě, kdy se mají všichni ztišit a naslouchat hlasité modlitbě, která je vyhrazena knězi. Jde o analogii k římskému *oremus* (modleme se) před různými stěžejními modlitbami.²²

Exorcismus začíná takto: „A ty duchu zlý a nečistý“ (Καὶ σὺ, πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον), a je uzavřen doxologií: Ὅτι αὐτῷ διαμένει ἡ δόξα, τῷ Πατρὶ,...

Další část rukopisu *Filotheu 186* ze 17. století obsahuje náš druhý exorcismus 15–31 (ZAK 71–73). Je vložen v poměrně dlouhém obřadu pro nemocné a pro mající nečisté duchy (Ἀκολουθία εἰς ἀσθενοῦντας καὶ εἰς πνεύματα ἀκάθαρτα).²³ Obřad začíná žalmy č. 101, 5, 16, 19, 24, 27, 37, 39, 43 a 48. Následuje modlitba nad nemocným a evangelium *Mt* 17,14–23 a pět exorcismů, kdy první v sérii je exorcismus, který se nachází jako druhý v křestních obřadech. Poté je vloženo upozornění: „Když ti démon odpoví a řekne, že je duší zemřelého, nevěř mu, ale trvej na tom, aby ti řekl jméno, které měl před svržením s nebes a do jakého řádu andělů patří. Zeptej se na jméno jeho představeného, a proč se usídlil v těle, a nedovol mu, aby vyšel bez tvé vůle, ale dal znamenání, že vychází, a zanechal nemocného v tom stavu, než do něho vstoupil.“

Následují dva exorcismy. V prvním jsou jmenovány části těla, ze kterých má démon vyjít. Další rubrika upřesňuje, aby nemocný vstoupil do presbytáře (εἰς τὸ ἅγιον βῆμα) a kněz bere svaté dary (Eucharistii) a modlí se exorcismus a doslova proklíná Eucharistii démona a zahání ho do věčného ohně.²⁴ Může jej pronést i vícekrát. Lze upozornit, že vstup do presbytáře či svatyně byl pouze pro vysvěcené služebníky a laikům byl zapovězen.²⁵ Ženy nemohly pobývat ani na území kláštera.²⁶ Patrně se jedná o přesný opis rubriky bez ohledu na místo, kde byl sepsán, protože je vyloučena přítomnost žen na hoře Athos.²⁷ Tedy obřad se zcela jistě konal před svatyní, před ikonostasem.

Následuje devět evangelií, po kterých jsou vloženy exorcismy a žalm 58. Následují modlitby, kdy kněz bere kříž a žehná nemocného na čele, prsou a znovu třikrát na čele.

²¹ ZAK 42–55.

²² Cf. Mateos, J.: La célébration de la parole dans la liturgie bizantine, OCA 191, Roma, 1971, s. 31–32.

²³ ZAK 56–96.

²⁴ ZAK 66–67: τῶν ἀχράντων μυστηρίων τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐγὼ ὁ (δεῖ) ἱερεὺς καταράσσομαι καὶ ἀφορίζω καὶ καταδικάζω, κατὰ τὴν δεθεισάν μοι ἐξουσίαν, εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

²⁵ Cf. kán. 69. Trulánského koncilu: Joannou, P.-P.: Discipline générale antique (IIe-IXe siècles). I/1. Les canons des conciles œcuméniques, Grottaferrata 1962, s. 207; pouze pro vysvěcené osoby, cf. Simeon Soluňský: De sacro ordine sepulchrae, PG 155, 680D.

²⁶ Ruggieri, V.: Byzantine Religious Architecture (582–867): Its History and Structural Elements, OCA 237, Roma 1991, s. 107.

²⁷ Müller, A. E.: Hora Athos. Dějiny mnišské republiky, Červený Kostelec: Pavel Mervart 2013, s. 36.

Poté se exorcista má ptát ducha na jméno, jak dlouho se skrývá v nemocném, jakého je řádu andělů, na jméno jeho představeného, kde byl před tím, než vstoupil do nemocného, kdy vyjde a jaké dá znamení, a tehdy ho má propustit (démona). A rubrika pokračuje: „Když neodpoví, vezmi oheň s požehnanou sírou [kadidelnici?] a okuňuj, dokud ti nepoví pravdu. Vymítej ho, aby ti neškodil.“ Po modlitbě Páně a Zdrávas Maria kněz bere kříž, žehná nemocného a pronáší známou modlitbu: „To je kříž Páně, prchněte nepřátelské síly, neboť vítěz je lev z Judova pokolení, Pán a Bůh náš Ježíš Kristus, který překonal a potfel vaši nemohoucí sílu.“²⁸ Dále žehná různé části těla. Modlí se modlitbu Páně a Zdrávas Maria. Poté se má znovu ptát na jméno démona, a pokud není vyjeveno, vše se opakuje. Pokud jej vyjeví, má se napsat na papír a rozdělat nový oheň a ten očistit přiloženým exorcismem a papír spálit. Pokud je více démonů, je třeba všechna jména napsat na papír a spálit před nemocným. Pokud byl exorcismus úspěšný, má být slyšet úpění démonů, protože tento oheň je předobrazem věčného ohně.

Následují ještě modlitby, kterými si exorcista vyprošuje ochrannou pečeť archandělů k danému exorcismu. Kněz je rovněž nabádán, aby se nebál a vše konal mužně a silně.

Náš druhý exorcismus se nachází v sérii devíti evangelií, a to po čtvrtém evangeliu (*Lk* 24,12–35). Kdy nejprve je vložena varianta třetího křestního exorcismu a pak následují dva exorcismy. Oba dva obsahují části studovaného exorcismu, ale stěžejní je první (ZAK 71): Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ, πνεύμα ἀκάθαρτον, φοβηθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Παντοκράτορος

Shrnutí

Humenský exorcismus s ohledem na popisované exorcismy je patrně vytržen z kontextu nějakého rituálu, protože mu nepředchází žádná žalmy ani modlitby nebo exorcismy; není také uzavřen žádným obřadem, ale jen odkazem na stichiru²⁹ deváté písně osmého hlasu nedělní utreně: ³⁰ *Зри ўрґажіе на дїаваола* dal esi nam. Text stichiry zní takto: „Господи, ороужіе на дїавола крестъ твой даль еси намъ: трепещеть бо и трасетса, не терпа взирати на силу егво: яко мертвѣяла возставляетъ, и смерть оупраздни. Сего ради покланяемса погробенію твоему и востанію.“ Důvodem je zřejmý exorcisační obsah stichiry zdůrazňující sílu Kristova kříže před kterým se třesou démoni a nesou jeho sílu, která křísí mrtvé a ruší smrt. Tento text stichiry se nám u jiných exorcismů nepodařilo zatím nalézt.

Autor humenského textu mohl mít pod rukou sofijský text z 16. století (ALM), případně jiný text, ze kterého byl tento sestaven. MOG u sebe mít nemohl, protože ten vychází až v roce 1646, tedy čtyři roky po kompilaci humenského textu. Opačné pořadí modliteb snad mohlo být způsobeno náhodným přehozením listů, např. díky špatné vazbě, kdy se pak uvolněné listy vložily zpět do svazku v opačném pořadí. Případně mohl někdo tyto listy vytrhnout a k autorovi humenského rukopisu se dostaly v opačném pořadí a takto je opsal.

²⁸ MOG 339; objevuje se i v římském rituálu: „Ecce Crucem Domini, fugite, partes adversae. Vicit leo de tribu Juda, radix David.“ Viz *Rituale Romanum Pauli V* ... jussu... , Pii Papae XI... , 1614, 1925, s. 272; cf. ARRANZ, M.: Исцеление Души и Тела. Таинство Елеосвящения и другие терапевтические и разрешительные молитвы и чины Византийской Традиции: Исторический опыт, Рим, 2001, s. 285.

²⁹ *Stichira* (στυχηρόν): Tropar, který se zpívá po každém verši žalmu. Je to verš církevního původu a je připojován k verši biblickému. Takto bývají zvláště pojmenovávány tropary, které doprovázejí jisté verše žalmů v nešporách: Žl 141, 129 a 116. Taft, R. F.: Stručné dějiny byzantské liturgie. Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2011 (přeložil Tomáš Mrňávek, druhé revidované vydání), s. 84.

³⁰ Ranní liturgická modlitba.

Modlitby jsou umístěny na spodní části listů. To lze vysvětlit také tím, že papír a vůbec psací materiál byl velmi drahý,³¹ tedy se využívala každá volná plocha bez ohledu na to, že texty spolu zcela nespojují.

Zda se tento „humenský“ exorcismus v praxi používal, nedokážeme říci, protože se zachoval v rámci sbírky kázání, a to ještě na spodním okraji listů. Pokud by se zachoval v rámci nějakého trebníku nebo jiné liturgické knihy, dalo by se hovořit o jeho případném liturgickém použití. Avšak v tomto případě se domníváme, že se zachoval jen jako jistá zajímavost, kterou nějaký kopista zaznamenal.

Edice textu

Jedná se v podstatě o dva exorcismy, protože každý z nich je zakončen doxologií oslavující Boha a obligátním amen. Obdobná doxologie běžně uzavírá modlitby byzantské liturgie a zpravidla oslavuje Boha ve třech osobách.³²

První, kratší exorcismus jsme rozdělili do 14 částí (č. 1–14). Druhý, delší, do 17 částí (č. 15–31).

Nejprve je vždy citován text humenského exorcismu, po něm je staroslověnský text Almazův (ALM) z 16. století a Mohylův (MOG) z roku 1646 a nakonec řecký text v prvním exorcismu z 18. století a v druhém exorcismu ze 17. století.

I. exorcismus

1 **Заклинаю тѣ гмь ншї ꙗꙗ ꙗꙗ ты дше л҃кавыи ꙗ нечистыи дай славу имени ст҃о҃мо҃у, имени с҃на в҃ѣниа**
ALM 147/6: I ты дше л҃кавыи и дай с҃л҃ву имени его

MOG 368: **И ты дше л҃кавыи, аще ꙗ нечотыи воздаждь славу имени ст҃о҃мо҃у ег҃у**
ZAK 54 (72): Καὶ σύ, πνεῦμα ποιηρὸν καὶ ἀκάθαρτον, ὁὸς δόξαν καὶ λατρείαν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ

2 · **Ѡл҃чїсїа Ѡ созданиа с҃г҃у · ани снї быти, ани сло҃житї сїа неможешь; дай славу имени г҃нїю,**
ALM 147/19: Ѡл҃чїсїа Ѡ создїнїа с҃г҃о. нї с нї части. ни сло҃жно҃у быти с нї, но дати славу и сло҃ужбо҃у
MOG 368: Ѡл҃чїсїа оустранїсїа ꙗ ꙗзыдї дше л҃кавыи, ꙗ даждь славу Б҃ви
ZAK 54: χωρίθητι οὖν ἐὰν εἶ πνεῦμα ποιηρὸν, καὶ ὁὸς δόξαν καὶ λατρείαν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ

3 **имени ст҃о҃му его ·**
ALM 147/20: имени ст҃мо҃у его

4 **Заклинаю тѣ всевразно на злоу сѣтрѣтениа, ꙗ падение ·**
ALM 147/21: заклинаю тѣ всевразное на злоу стренїе нападенїе
MOG 369: Заклинаю тѣ всевразное на злострѣтєнїе, ꙗ нападенїе
ZAK 54: Ὁρκίζω σε πᾶν μὀρφομα ἐπισκίασμα,

5 **аще еси дневный; или полуденный, или полужночный, ꙗди ꙗ Ѡл҃чїсїа Ѡ созданиа с҃г҃о,**
ALM 147/21: днєвное и полуденное и полужночное. и дѣже аще еси. Ѡл҃чїсїа Ѡ созданиа с҃г҃о
MOG 369: днєвное ꙗ полуденное ꙗ полужночное, и дѣже аще еси. Ѡл҃чїсїа Ѡ созданиа с҃г҃у
ZAK 54: ἢ ἡμερινὸν, ἢ ἑσπερινὸν, ἢ μεσοιυκτικὸν, χωρίθητι πνεῦμα ποιηρὸν ἀπὸ τοῦ πλάσματος τούτου,

³¹ Pro představu viz kapitolu o výrobě a ceně euchologia ve středověku: Mrňávek, T.: Sinajské slovanské euchologium. Vznik, autorství a struktura. In: Význam cyrilometodějství pro integraci slovanských národů do evropských struktur. Klobučický, J. (ed.). Praha: Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice. 2009, s. 15-38, zde s. 23-25.

³² Tímto se mimo jiné reagovalo na rozličné hereze popírající božství osob, např. ariánství.

6 неможежъ сѧ оу немѣ оутѣити ѧни створѣнїѡ бѣжемоу шкодити;

7 Заклинаю тѧ прѣидѣщиймъ оутвѣдити нѣо и зѣлю, и сѣдити оу сему рѡдѣ, справѣливѣи и грѣшнѣи
ALM 147/24: Заклинаю тѧ прѣидѣщи оутвердити прстѣлѣ межю нѣомъ и землю. сѣдити всѧкому
родѣ грѣшнѣмъ оужнїкѡ.

MOG 369: Заклинаю тѧ градѣщи оутвердити прстѡлѣ межѣмъ нѣомъ и землѣю, и сѣдити всему
родѣ чѧскому, прѣднѣмъ же и грѣшнѣмъ.

ZAK 55: 'Ορκίζω σας κατὰ τοῦ ἐρχομένου πῆξας βῆμα ἀναμέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροῦς, καὶ πᾶν γένος ἀμαρτωλῶν παντοίων καὶ καταχθονίων.

8 · ты дше азкавыи и нечистыи оубои сѧ имени стѣго его ·

ALM 148/1: И ты дше нечистый оубоис имени стѣго его и ѡиди ѡ сѣзданїа сего

MOG 369: Ты оубо дше нечистый, зѡбѡис Имени стѣгу егу, и ѡиди ѡ созданїа сего:

ZAK 55: Καὶ σὺ πνεῦμα ποιηρὸν, φοβήθητι τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ

9 оубои сѧ грѡмъ вожнїѧ еже со гнѣвѡ вѡгрымитъ товѣ и оугодникѡ тѡмъ грѣшнїкѡ ·

10 оубѡ сѧ о҃гна всеїдѣщаго оуготовѧнаго тевѣ о҃гнѣ сѣкоу пѣлу ·

ALM 148/2: оубоисѧ вгнѧ негасимаго. оубоисѧ рода вгненаго всеїдоущаго. оубоисѧ оуготова-
вашаго тевѣ вгнѣ и сѣроу и пекѣлѣ гѣбителеви.

MOG 369: Оубѡисѧ о҃гнѣ негасѣмаго. оубѡисѧ родѣства о҃гненнаго всепоѣдѡущаго: Оубѡисѧ
оуготовѧвашаго тевѣ о҃гнѣ и жѣпелѣ и пѣкло и гѣбителеви:

ZAK 55: φοβήθητι τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, φοβήθητι τὸν ἐπιτιμῆσαντα σὲ πῦρ, φοβήθητι τὴν γέενν
αν τοῦ πυρὸς τοῦ παμφάγου, καὶ θείω ἐν τῷ παλαμναίῳ καὶ ἀσφάλτῳ.

11 оубѡ сѧ їѡѧнѧ їѡвшаго сѧ на рѣцѣ їѡрдѧнстѣ · егда вѣдѣли рѣки оутѣпїли сѧ ·

ALM 148/4: и оубѡисѧ їѡвѣшагос їѡѧннѣ на рѣцѣ їѡрдѧнстѣи. егѡж вїдѣвши рѣка оустрописѧ.

MOG 369-370: Оубѡисѧ їѡвѣшагосѧ їѡѧннѣ на рѣцѣ їѡрдѧнстѣи, егѡже вїдѣвши рѣка оубѡисѧ,
и оутѣпїи, и възвратисѧ воспѣтъ:

ZAK 55: φοβήθητι τὸν ὀφθέντα Ἰωάννην ἐν τῷ ποταμῷ Ἰορδάνῃ, ὃν ἰδὼν ὁ ποταμὸς ἀνεχώρησεν
εἰς τὰ ὀπίσω.

12 ѧ ты дше азкавыи ѡстѣпїи ѡ созданїѧ сего ·

ALM 148/6: и ты дше азкавыи оубо(и)сѧ ѡстѣпїи ѡ всего сѣзданїа сего.

MOG 370: и ты дше азкавыи оубѡисѧ, ѡстѣпїи и оустранисѧ ѡ созданїа сего.

13 Заклинаю тѧ ѡдѣѧ сѧ свѣтѡ їѧко рїзѡїѡ ѣдема вѣлѣметнагѡ ·

ALM 148/6: заклинаю тѧ ѡдѣющаго свѣтѡ їѧко рїзою. едїнѣ и мѣѧ всесмрѣтство.

MOG 370: Заклинаю тѧ ѡдѣющисѧ свѣтѡ їѧко рїзою, едїнѣмъ и мѣющїи вѣзсмрѣтїе:

ZAK 55: 'Ορκίζω σε ... κατὰ ἀναβαλομένου φῶς ὡς ἰμάτιον, τοῦ μόνου ἔχοντος ἀθανασίαν,
φῶς οἶκον ἀπρόσιτον.

14 їѧко томоу подоѡѣ всѧка честь слѡва и поклоненїе · ѡцѣ и стѣомѣ дхѣ · и ннѣ и всегда и во вѣкѡ їѧминѣ ·

ALM 148/7: їѧко тому подоѡѣ всѧка слѡва честь и поклоненїе ѡцѣ и снѡу и стѣму дхѡу ннѣ и прсно и в вѣкѣ.

MOG 370: Тому во подоѡѣетъ всѧка слѡва, честь, и поклоненїе ѡцѣ, и снѣ, и стѣму дхѣ, ннѣ
и прсно, и в вѣки вѣкѡвѣ, їѧминѣ.

ZAK 55: 'Οτι αὐτῷ διαμένει ἡ δόξα, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ
ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.' Ἀμήν.

II. exorcismus

15 Заклинаю тѣ дше нечиты, и неприазны вседержителемъ гмъ нши ісмъ хтѣ

ALM 146/9: Заклинаю тѣ дше неприазненный вседержителѣ.

MOG 366: Заклинаю тѣ дше враждебный, вседержителемъ Бгмъ.

ZAK 71: Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα ἀκάθαρτον, φοβηθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Παντοκράτορος

16 Заклинаю тѣ ѡживишемъ члвка · и довашемъ живѣтъ вѣчны ·

ALM 146/9: Заклинаю тѣ, дхъ водхнѣвшій члкомъ животъ вѣчны егѣ страшно невозможно оуста члка изгати.

MOG 366-367: Заклинаю тѣ дхѣмъ, вѣдхнѣвшимъ члкомъ живѣтъ вѣчныи, егѣже Имъ страшно, и оусты неизгланн.

ZAK 71: Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐμφυσίσαντος τὸ πνεῦμα εἰς ἀνθρώπου ζώην,

17 Имѣ гдѣе стрѣно егѣже и вѣтрове ползшаѣ, и стѣи боитѣсѣ и аггліи, и архгеліи страхмъ

ALM 146/10: егѣже страшно невозможно оуста члка изгати.

MOG 366-367: егѣже Имъ страшно, и оусты неизгланн.

ZAK 71: οὐ τὸ ὄνομα μέγα καὶ φοβερόν καὶ προσκυνητὸν ἐν πάσῃ κτίσει.

18 ѡдержими трепещтъ непрѣтѣно вопиѣще, и возывающе: стѣ стѣ стѣ гдѣ сава ѡнъ,

19 И ты дше нечиты и люкавы оубои сѣи ѡгниа сѣчистаго мзкы пѣла вѣного товѣ зготовѣанаго и всемъ грѣшнѣи и вѣ самѣи ·

20 Заклинаю тѣ дхѣ нечисты гдѣемъ нши; гды придетъ сдѣити вшикы народы и товѣ ·

ZAK 71: Ἐξορκίζω σε κατὰ... ἄχρις οὗ ἔλθῃ ὁ Κύριος κρῖνα ζῶντας καὶ νεκρούς.

21 Оубоисѣи ѡиди ѡ сдѣданиѣ сего: егѣже пришествіе снѣце скоро поиде на западъ а звѣзды на зѣлю

ALM 146/12: емоуж гавальшсѣ снѣце певожитѣ на западъ, и звѣзды спадѣтъ на землю

MOG 367: емѣже гавальшоус снѣце певѣжитѣ на западъ, и звѣзды спадѣтъ на земли,

22 спадѣтъ со нбѣс; а вѣплачѣтѣсѣ племена ко племенѣ, людѣе ко людѣе:

ALM 146/13: и восплачютѣсѣ племена племенѣ, и людъ людѣемъ.

MOG 367: и восплачѣтѣсѣ всѣ племена племена и людѣе.

23 Заклинаю тѣ сошѣши во преипѣдѣнаи страны зѣла; и сѣмѣши врата пекѣнаѣ; и смѣтиѣ свѣеѣ

ALM 146/13: Заклинаю тѣ шедши въ долнѣа чисти. землѣ. и развергшимъ. твердыя береа. и разрѣшивъши волѣзни смѣртныа.

MOG 367: Заклинаю тѣ съшѣдшимъ въ долнѣа страны землѣ, и растѣргшимъ твѣрдыа берѣа, и раздрѣшившимъ волѣзни смѣртныа,

ZAK 72: Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ καταβάντος εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, καὶ συντρίψαντα τὰς πύλας τοῦ ἄδου,

24 вѣчныиѣ смѣтъ поправши и благовѣстийши патриѣхѣи змѣтвы воскресеніе ·

ALM 146/15: и разрѣшивъши волѣзни смѣртныа. и блговѣстивъши патриѣрхѣмъ изъ мѣртвы воскресеніе.

MOG 367: и раздрѣшившимъ волѣзни смѣртныа, и блговѣстившимъ патриѣрхѣмъ изъ мѣртвы воскресеніе.

25 Заклинаю тѣ ходившиѣ по морю и оукротившиѣ вѣлны мѣскнѣи и запрѣтившиѣ вѣтрѣ ·

ALM 146/16: Заклинаю тѣ ходившиѣ по морю и оукротивъшиѣ волны егѣ.

MOG 367: Заклинаю тѣ ходившимъ по морю, и оукротивъшиѣ вѣлны егѣ.

26 Запрѣцаю̃ ти страстми спсїтеля гдѣ ншѣго іс̄ х̄а оубоисіа · ѿиди во свои тартѣ идеже мѣка не-
скончена ѿгнь неохгасимы чѣвъ неохсыпаемъ:

27 Запрѣцаю̃ ти показавши сѣ на горѣ сїнайскѣ глаголавшиимъ моусѣви и ароновѣ и іавшїи сѣ
ALM 146/20: Заклинаю тѣ сшедшимъ на синайскѣю горѣ. и глѣвшии моисѣви и аронѣ.
и павльшїи ихъ.

MOG 367: Заклинаю тѣ сошедшимъ на синайскѣю горѣ, и глѣвшимъ съ Моусѣѡ и Аарономъ,
и павльшимъ ѿма.

ZAK 71-72: Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ καταβάντος ἐν ὄρει Σινᾶ καὶ λαλήσαντος τῷ Μοϋσῆ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ Ἀαρῶν, καὶ ὀφθέντι.

28 во кспїнѣ во пламѣнѣ огнїи, во столпѣ облачнѣ ·

ALM 146/21: во пламен огнѣ и во столпѣ облачнѣ.

MOG 367: въ пламени огненномъ, и въ столпѣ облачнѣ.

ZAK 72: ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τῆς βάτου.

29 Заклинаю̃ тѣ извѣшии людїи своѣи и зѣли египецкиѣ, давшемъ водѣ из камене сладкѣю питїи, пре-
вратившомъ водѣ во кровъ ·

ALM 146/22: Заклинаю тѣ извѣшии люди ѿ землѣ египетскиѣ и давшъ ис камен сладкѣю водѣ пити
и превратив водѣ во кровъ.

MOG 367: Заклинаю тѣ извѣдшимъ людїи своѣи ѿ землѣ Егѣпетскїѣ, и давшии ѿма исъ камене
сладкѣю водѣ пити, и претворившимъ водѣ въ кровъ.

ZAK 72: Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ ἐξαγαγόντος τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ δέδωκεν αὐτοῖς
γλυκὸ ὕδωρ πιεῖν.

30 Заклинаю̃ тѣ поразившемъ бї источникѣ егїптѣ, заклинаю̃ тѣ поразившемъ содо̃ и гомо̃ завоу-
лона̃: (?) грѣнныѣ ѡдодившемъ ѿгнь со нбсе градом̃ ·

ALM 146-147/23-2: Заклинаю тѣ поражиши бї источникѣ моусѣомъ въ егѣптѣ. заклинаю тѣ по-
ражиши содома и гомора арала и гавала и завхлона пѣтградныѣ и одождившии огнѣ с небесїи и градо̃.

MOG 367-368: Заклинаю тѣ казнившимъ егѣпта моусѣомъ поразившемъ десѣтїю іавъ. За-
клинаю тѣ поразившимъ первенца егѣпетскїѣ. Заклинаю тѣ попалившимъ содомъ и Гоморрѣ,
и пѣть градъвъ ѿныхъ ѡдождїнемъ съ нбсе огненнагъ града.

ZAK 71: Ὀρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ στρέψαντος Σόδομα καὶ Γόμορρα καὶ Σαββαΐτας
πόλεις τῶν ἐθνῶν καὶ βρέξαντος εἰς αὐτοὺς πῦρ ἐξ οὐρανοῦ.

31 Заклинаю тѣ сидѣшии на престолѣ славы, ѡгнь текѣще прѣ нимѣ, прѣ нїже станѣтъ тмы тмами
д̃ д̃амїи агглі архангелїи серафїми поїуще стѣ стѣ стѣ гдѣ саваѡфъ исполнь нбо и зѣлю славы его
благословѣ еси во вѣкѣи амїи амїнь ·

ALM 147/2: Заклинаю тѣ сѣдѣшии на престолѣ слѣвы. и огню текѣщѣ прѣ нї, прѣ нїже станѣтъ
тѣмы тѣми аггѣл. и архангѣл. Серафїмъ вопїюще стѣ стѣ стѣ гѣ саваѡд исполнь нбо и землю
славы твоѣѣ. благословенъ ѣ во вѣкѣи амїнь.

MOG 368: Заклинаю тѣ сѣдѣшимъ на престолѣ славы, преднїимъ же огнь течѣтъ, и емѣже
предстоѣнтъ тѣмами темъ аггѣл, и тїсѣщами тїсѣща архангѣл, и Серафїми вопїющїи, стѣ, стѣ,
стѣ гдѣ Саваѡдъ, исполнь нбо и землѣ славы твоѣѣ, благословенъ еси въ вѣкѣи, амїнь.

ZAK 72 (73): Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ πυρίνου θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ πρὸ τοῦ
βήματος αὐτοῦ ποταμὸς πυρὸς ἐκλύσει, οὐ παρειστήκεισαν χιλιάδες Ἀρχαγγέλων, τὰ πολύοματα
Χερουβīm καὶ τὰ ἐξαπέρυγα Σεραφīm, κεκραγότα καὶ λέγοντα: ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σδ̃
βαѡθ, πλήρεις ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου· ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Зри ѡрѣжїи на дїявола dal esi nam (sic). Рокѣ д̃хлѣв (1642)

Některé slovesné formy ze starobylych a kanonických (užívaných) liturgických textů

- H Humenský rukopis (vždy první řádek za číslicí této studie).
K Křestní obřady, číslice odkazuje na 1, 2 nebo 4 křestní exorcismus: *Trebnik. Časť per-
vaja*. Rim: V tipografii kryptoferratskija obiteli, 1945.
ESS *Euchologium Slavum* (“Glagoliticus”) *Sinaiticum: Sinaiticus sl. 37: X-XI s.*, cf. Fo-
tografie rukopisu: Nahtigal R., *Euchologium Sinaiticum. Staroekvenoslovenski gla-
golski spomenik*, Del (vol.) I *fotografski posnetek* (Ljubljana 1941-1942), ff. 24a-56b;
důležitý hlaholský rukopis z 10.-11. století, pomocí něhož dokazujeme starobylost
modliteb a zejména slovesných forem.

Stěžejním slovesem, které má exorcisační charakter a objevuje se v našem rukopisu dva-
náctkrát, je **ЗАКЛИНАТИ**, ἐξορκίζειν, ὀρκίζειν, ἀφορκίζειν – přísahou zavázat, zapřisahat, zaklínat,
zařikávat, vymítat. Zajímavé je, že staroslověnská forma **ЗАКЛИНАТИ** se objevuje, podle našeho
dosavadního bádání, pouze u exorcismů osob posledých ve vlastním slova smyslu. V křestním
staroslověnském exorcismu se objevuje pouze slovesná forma **ЗАПРѢЦАТИ** (viz níže).

ESS 51b: **ЗАКЛИНАНИЕ МОЕ, ѡ СТРАШНѢМЪ ИМЕНИ ТВОЕМЪ**

ESS 51b: **ЗАКЛИНАИЖЪ ТѦ · ЗЪЛЫ НАЧАЛЬНИЧЕ** (v tomto exorcismu se objevuje ještě 11x)³³

Dalším důležitým slovesem pro vymítání je **ЗАПРѢЦАТИ**, ἐπιτιμᾶν, ἐπιτασσειν – *přísně po-
roučēt (kárat), zavrhovat, vymítat*. V humenském rukopisu a v křestním obřadu jde o zloducha;
ESS vymítá nemoc, jako by se jednalo o démona, nejčastěji pak horečku (трасавица, πυρετός).
ESS užívá toto sloveso ve svém fragmentu posledního exorcismu (dnes 7. kanonický)

H 26: **ЗАПРѢЦАИѢ ТИ СТРАСТМЪ СПѢТЕЛА ГДА НИШЕГО ІС ХА ОУВОИСА ·**

H 27: **ЗАПРѢЦАИѢ ТИ ПОКАЗАВШИ СЯ НА ГОРѢ СІНАЙСКѢ ГЛАГОЛAVШИМЪ МОСЕУВИ**

K 1: **ЗАПРЕЩАЕГЪ ТЕБѢ, ДІАВОЛЕ, ГДѢ, ПРИШЕДЫИ ВЪ МІРЪ**

K 1: **ЗАПРЕЩАЮ ТЕБѢ ВЪОМЪ ПОКАЗАВШИМЪ ДРЕВѢ ЖИВОТѢ,**

K 1: **СНЫМЪ ОУБѢ ТЕБѢ ЗАПРЕЩАЮ, ХОДНѢШИМЪ ІАКѢ ПО СЪХЪ НА ПЛЕЩѢ МОРЕКВЮ,**

K 1: **ЗАПРЕЩАЕГЪ ТЕБѢ НАМН. ОУВОИСА, ІЗЫДИ, І ѠТѢВНІ**

K 1: **СНѢМЪ ВО ТЕБѢ ЗАПРЕЩАЮ, ХОДАЩИМЪ НА КРИЛѢ ВѢТРЕННЮ,**

K 2: **ЗАПРЕЩАЮ ТЕБѢ ОУБѢ ВСЕЛКАКОМЪ... ДЪХЪ,**

K 2: **ЗАПРЕЩАЮ ТЕБѢ СПѢИТЕЛЬНЫМЪ СТРАДАНИЕМЪ ГДА НАШЕГѢ ІИСА ХРІСТА,**

ESS 35a: **РАЧИ НЫИѢ... І ЗАПРѢТИ НЕДЖГОУ СЕМОУ ·**

ESS 45a: **ЗАПРѢЩАЕГЪ ТИ ІМЕНЕМЪ ГНЕМЪ**

ESS 45b: **НЫИѢ ЖЕ САМОИ ТЕБѢ ЗАПРѢЩАИЖЪ ТРАСАВИЦЕ**

ESS 46a: **ЗАПРѢЩАЕГЪ ТИ ГЪ ТРАСАВИЦЕ**

ESS 47b: **ЗАПРѢЩАЕГЪ ТИ ГЪ · І ИЗГОНИГЪ ТѦ ТРАСАВИЦЕ**

ESS 50b: **ЗАПРѢЩАИЖЪ ТЕБѢ ТРАСАВИЦЕ · ПОЛОУДЕННА**

ESS 56b: **ПРИЗЫВАНИЕ ТВОРИМЪ НА ТВОЕ ЗАПРѢЩЕНИЕ, ДИѢВОЛЕ.**

ESS 56b: **ДА ЗАПРѢТИГЪ ТИ ГЪ, ДИѢВОЛЕ.** (a totéž ještě dvakrát u ESS a v řecké předloze
dohromady 22x)³⁴

³³ Jde o druhý kanonický exorcismus: Mrňávek, T.: Exorcismy a exorcisté v byzantské tradici. In: Parrésia. Revue pro východní křesťanství, 2013, 7, s. 89–91.

³⁴ Tamže, s. 94–96.

Místem, kam mají démoni po exorcismu odejít je peklo (tartar), kde „jejich červ neumírá a oheň nehasne“ (Mk 9, 48):

H 26: оубоѡйсѧ · ѡидѧ во свои тарта ѡдеже мѡжа нескончена ѡгнь неохгасимы чѣвь неохсыпаемы

K 1: но ѡндѧ во своѡ тартарѡ, даже до оѡготованнаго великаго дне сѡднѧго.

K 2: споспѣшнѡ твоѡ силѡ оѡмѡчитѡ въ геѡннѣ ѡгненнѣй, предабый во тѣмѡ кромѣшнѡ, ѡдеже чѣрвь несыпаемый, ѡ ѡгнь негасимый

ESS 55b: ѡ вѡврѣщи вы · въ не гашѡщии оѡгнь · же естѡ оѡготованѡ дѡѡволю · и вамѡ дѡломѡ его

Duch nečistý a zlý (duch žízně, němoty a koktavosti):

H 1: ты дѡше лѡкавы ѡ нечисты

H 8: ты дѡше лѡкавы ѡ нечисты

H 12: ѡ ты дѡше лѡкавы

H 15: дѡше нечиты

H 19: ты дѡше нечиты ѡ лѡкавы

K 1: pouze ve studovaném řeckém rukopisu *Barberini* πνεῦμα ἀκάθαρτον³⁵ (nečistý duch); tištěná vydání neobsahují, např. Goar.

K 2: запрещѧю тебѣ оѡбѡ вселѡкѡмѡ, ѡ нечѡстѡмѡ, ѡ скѡэрнѡмѡ, ѡ ѡмерзѡннѡмѡ, ѡ чѡждѡемѡ дѡхѡ

ESS 29b: повѣдилѡ еси всѡ дѡхѡ водѡны · жаждѡщѡей

ESS 29b: ѡждени ѡз него всѡ дѡхѡ тѡращѡей жаждѡ

ESS 42b: оѡпойлѡ еси ... весь же дѡхѡ непрѡнѡ

ESS 43a: ѡждени ѡз него всѡ дѡхѡ жѡдѡны · ѡ всѡкѡ жѡзѡжѡ квѡсѡнѡжѡ

ESS 43a: Всѡ же дѡхѡ нѡмѡ³⁶... ѡ всѡ доухѡ лѡпѡтивѡ

³⁵ Parenti, S. – Velkovska, E.: *L'Eucologio Barberini greco 336*, Roma 2000, f. 88r.

³⁶ Uzdravení hluchoněmého, cf. Mk 9, 25.